

Asia: Puhtaus- ja kiinteistöpalvelualan ammattitutkinto henkilökohtainen apu

Viite: Lausuntopyyntö <https://lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=d78a7846-89b2-4961-9a07-d996d8389a20>

Invalidiliitto kiittää mahdollisuudesta lausua puhtaus- ja kiinteistöpalvelualan ammattitutkinnon perusteista. Lausumme siltä osin asiassa, kun lausuntopyyntö koskee puhtaus- ja kiinteistöpalvelualan ammattitutkinnon perusteiden tutkinnon osia: henkilökohtaisen avun palvelujärjestelmässä toimiminen ja henkilökohtaisena avustajana toimiminen.

Tutkinnossa olisi tarpeen tuoda tarkemmin esille niitä edellytyksiä, joiden avulla opiskelija kykenee hahmottamaan henkilökohtaisen avun epätyypillistä työn luonnetta, henkilökohtaisen avun keskeisiä perusperiaatteita sekä sitä miten ammatti sijoittuu suhteessa muihin sosiaalipalveluihin ja toteuttamaan näitä käytännössä.

Henkilökohtaisen avun toteuttamisessa on ammatissa, työn suorittamisessa ja työtehtävien sisäistämässä tärkeää ymmärtää taustalla oleva järjestelmä. Ymmärrys lähtee henkilökohtaisen avun palvelun tarkoituksen, tavoitteiden ja sisällön ymmärtämisestä. Ensimmäisenä tavoitteena tulee olla itsenäisen elämän periaatteen sisäistäminen sekä tämän oikeudellisen kehyksen hahmottaminen (vammaispalvelulain mukaiset toimijat ja niiden roolit, tavoitteet, työläinsäädäntö mukaan lukien henkilökohtaisia avustajia koskeva työehtosopimus).

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus tuli lain tasoisesti voimaan vuonna 2016. Yleissopimuksen myötä vammaisuuden käsite lähtee ihmisoikeusperustaisesta mallista, jonka mukaan vammainen ihminen on oman elämänsä toimija eikä hän ole enää hoidon ja huolenpidon kohteena. Paradigma lähtee käsityksestä, jonka mukaan vammainen ihminen siirtyy lääketieteellisestä objektista ihmisoikeuksia käyttäväksi ja omistamaksi subjektiksi. YK-vammaissopimus luo kehikon vammaisten ihmisten kansallisille oikeuksille. Henkilökohtaista apua tarkoittaa YK:n vammaiskomitean suositus nro. 5 (2017) artikla 19 (Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä). Yleiskommentin mukaisesti henkilökohtaisen avun tunnusmerkistöön kuuluu se, että avustettava päättää kuka, missä, milloin, miten ja millä tavalla henkilökohtaista apua järjestetään (termi "user-led" ja "person-directed"). Tämän mukaan henkilökohtaisen avun tunnusmerkistöön kuuluu se, että vammainen henkilö suunnittelee palvelun sisällön ja päättää keneltä, miten, milloin ja missä sekä millä tavalla henkilökohtaista apua annetaan ja ohjeistaa sekä johtaa palvelun tuottajia henkilökohtaisen avun käyttämisessä.

Henkilökohtaisen avun toteuttaminen on kokonaisuudessaan epätyypillinen työsuhde, jossa niin työn suorittaminen kuin johtosuhteet poikkeavat useimmiten totutusta työsuhdemaailmasta. Tärkeää on tunnistaa erilaiset tilanteet työnantajuudessa ja työn johdossa sekä sopimussuhteet ulkopuolisiin tahoihin ja niihin liittyvät mahdolliset ilmoitus- ja raportointimenettelyt. Tuetussa päätöksenteossa henkilökohtaisen avun yhteydessä on huomioitava, henkilökohtaisen avun perusajatus siitä, että avustettavan tulee olla loppupäättävä siitä, mitä henkilökohtaisella avulla toteutetaan ja apu ei voi ohjautua pääasiallisesti ulkopuolisen kolmannen henkilön toimesta.

Ammatillisuuden perusteiden ja niiden kehittyminen tulisi lähteä avustettavan itsemääräämisoikeuden ehdottomasta kunnioittamisesta ja yksityisyyden suojasta. Itsemääräämisoikeus tässä suhteessa koskettaa ammatillista suhtautumista työnantajan arvoihin järjestettäessä henkilökohtaista apua työnantajamallilla ja palvelumallissa suhteessa avustettavaan. Näiden arvojen hyväksymistä ja kykyä käsitellä mahdollisia ristiriitatilanteita ja tarvittaessa tukea avustettavan itsemääräämisoikeuden toteutumista henkilökohtaisella avulla. Osana tulee olla myös vammaisen avustettavan kunnioittava kohtaaminen ja arvostus sekä arvostus itse henkilökohtaisen avustajan ammattia kohtaan. Tutkinnossa tulee tulla esille

ammattillisen vastuun tunnistamista sekä vastuu työtehtävien laadusta sekä hoidon ja hoivan ymmärtämisen erot. Tässä yhteydessä on perusteltua erottaa ns. omahoito ja sen suhde terveydenhuollon ammattilaisen tai muun tahon vastuulla annettavan hoidon eroon. Tärkeää olisi kiinnittää huomiota vahvemmin myös työsuojelun eri elementteihin, työsuojelusäädöksiin sekä osapuolten vastuisiin. Tähän kuuluu myös psyykinen työturvallisuuden tunnistaminen omassa työskentelyssä mukaan lukien työpaikalla mm. epäasiallinen käytös, kiusaaminen, häirintä sekä psykologisesti turvallisen työympäristön tunnistaminen ja mahdolliset kriisitilanteet ja niihin varautuminen.

Henkilökohtaisen avun toteuttamisessa liittyvät **käytännön tilanteet** voidaan jakaa muun muassa avustamiseen fyysisissä toiminnoissa, avustamiseen tiedon käsittelyssä ja kommunikoinnissa ja avustamiseen henkilökohtaisen avun käyttämiseksi välttämättömässä tuetussa päätöksenteossa.

- Avustaminen fyysisissä toiminnoissa voi koskettaa esim. avustettavan fyysistä siirtämistä, perehtymistä fyysisesti oikeisiin liikeratoihin, tyypillisimpiä pitkäaikaissairauksia ja vammoja ja niiden vaikutuksia toimintakyvyn rajoitteisiin, perehtymistä toimintakyvyltään rajoittuneiden henkilöiden tyypillisimpiin asennon vaihtoihin liittyviin tekniikoihin, avustaminen pukeutumisessa, perehtyminen yleisimpien apuvälineiden käyttöön, osaaminen aseptisessä työtöteessä, avustaminen vaatehuollossa ja kodinhoidossa, avustaminen ruokailussa jne.
- Avustaminen tiedon käsittelyssä ja kommunikoinnissa voi koskettaa esim. avustamista eri kommunikointimenetelmien käytössä, kuten puhetulkauksessa, kuvailussa, tukiviittomissa ja kuvakorteissa mukaan lukien yleiset tiedon käsittelyyn liittyvät käytänteet ja tietosuoja.

Yksityiskohtaisesti ammattitutkinnon perusteista toteamme vielä seuraavaa. Puhtaus- ja kiinteistöpalvelualan ammattitutkinnon perusteet kohta: 2.33. Henkilökohtaisen avun palvelujärjestelmässä toimiminen, 45 osp kohdassa: Arviointi;

- ”Opiskelija suunnittelee työtään osana henkilökohtaisen avun palvelujärjestelmää. Hyväksytyn suorituksen kriteerit; suunnittelee henkilökohtaisen avustamisen avustettavan antamien ohjeiden mukaisesti.” Invalidiliitto katsoo, ettei henkilökohtaisen avustajan ammatilliseen lähtökohtaan tai työnkuvaan kuulu työn suunnitteluun liittyvää vastuuta tai työn koordinoitua. Henkilökohtaisen avustajan työ poikkeaa juuri tältä osin yleisestä työhön kuuluvasta työntekijän mahdollisuudesta suunnitella työhön liittyviä toimia. Henkilökohtaisen avustajan työnkuva voidaan lukea ns. suorittavaksi työksi. Henkilökohtainen avustaminen tapahtuu useimmiten hetkessä ja on avustettavan ohjeiden mukaan annettavaa spontaania avustamista. Tämän johdosta henkilökohtaisen avustajan suunnittelulle edes avustettavan antamien ohjeiden mukaisesti, ei ole tarpeen esitettyssä mittakaavassa nostaa erikseen omaksi osa-alueekseen osaksi tutkintoa. Tätä puoltaa myös henkilökohtaisen avun ideologia, jonka mukaisesti sen tarkoituksena on mahdollistaa vammaisen avuntarvitsijan autonomia ja itsemääräämisoikeus tavanomaisissa elämän toiminnoissa, ilman ulkopuolisten tahon perusteetonta interventioita. Vammaisen avun saajan itsemääräämisoikeus toteutuu henkilökohtaisessa avussa voimassa olevien lainsäädännön mukaisesti, jossa keskeisenä kehikkona toimii työlainsäädäntö.
- ”Opiskelija toteuttaa henkilökohtaisena avustajana toimimiseen liittyviä palveluja. Hyväksytyn suorituksen kriteerit; havainnoi erityistilanteita, joissa avustettavan toiveet ja tarpeet edellyttävät moniammatillista yhteistyötä sekä varmistaa apuvälineiden toimintakunnon ohjeiden mukaisesti.” Invalidiliitto katsoo, ettei henkilökohtaisen avustajan ammatilliseen lähtökohtaan tai työnkuvaan kuulu itsenäisesti arvioida tarvetta moniammatilliselle yhteistyölle.
- ”Opiskelija noudattaa työturvallisuutta ja työergonomiaa. Hyväksytyn suorituksen kriteerit; tauottaa työnsä työlainsäädännön tai työehtosopimuksen mukaisesti.” Invalidiliitto katsoo, ettei työntekijä voi itsenäisesti määrittellä tauottamisen ajankohtia vaan tämä tapahtuu yhdessä työnjohdon työlainsäädännön ja työehtosopimuksen edellyttämien menettelyohjeiden mukaisesti.

Yksityiskohtaisesti ammattitutkinnon perusteista toteamme vielä seuraavaa. Puhtaus- ja kiinteistöpalvelualan ammattitutkinnon perusteet kohta: 2.34. Henkilökohtaisena avustajana toimiminen, 30 osp: Arviointi;

- ”Opiskelija suunnittelee henkilökohtaisena avustajana toimimiseen liittyviä palveluja Hyväksytyin suorituksen kriteerit; suunnittelee henkilökohtaisen avustamisen avustettavan antamien ohjeiden mukaisesti sekä tekee tarvittaessa moniammatillista yhteistyötä muiden avustettavan kanssa toimivien henkilöiden kanssa etukäteen sovittujen toimintatapojen mukaan.” Invalidiliitto katsoo, ettei henkilökohtaisen avustajan ammatilliseen lähtökohtaan tai työnkuvaan kuulu työn suunnitteluun liittyvää vastuuta tai työn koordinoimista. Henkilökohtaisen avustajan työ poikkeaa juuri tältä osin yleisestä työhön kuuluvasta työntekijän mahdollisuudesta suunnitella työhön liittyviä toimia. Henkilökohtaisen avustajan työnkuva voidaan lukea ns. suorittavaksi työksi. Henkilökohtainen avustaminen tapahtuu useimmiten hetkessä ja on avustettavan ohjeiden mukaan annettavaa spontaania avustamista. Tämän johdosta henkilökohtaisen avustajan suunnittelulle edes avustettavan antamien ohjeiden mukaisesti, ei ole tarpeen esitettyssä mittakaavassa nostaa erikseen omaksi osa-alueekseen osaksi tutkintoa. Tätä puoltaa myös henkilökohtaisen avun ideologia, jonka mukaisesti sen tarkoituksena on mahdollistaa vammaisen avuntarvitsijan autonomia ja itsemääräämisoikeus tavanomaisissa elämän toiminnoissa, ilman ulkopuolisten tahon perusteetonta interventioita. Vammaisen avun saajan itsemääräämisoikeus toteutuu henkilökohtaisessa avussa voimassa olevien lainsäädännön mukaisesti, jossa keskeisenä kehikkona toimii työlainsäädäntö. Lisäksi katsomme, että mahdollinen moniammatillinen yhteistyö muiden avustettavan kanssa toimivien henkilöiden kanssa tulee tapahtua avustettavan ja työnantajan antamien sovittujen toimintatapojen mukaan.
- ”Opiskelija noudattaa työturvallisuutta ja työergonomiaa. tauottaa työnsä työlainsäädännön tai työehtosopimuksen mukaisesti.” Invalidiliitto katsoo, ettei työntekijä voi itsenäisesti määritellä tauottamisen ajankohtia vaan tämä tapahtuu yhdessä työnjohdon työlainsäädännön ja työehtosopimuksen edellyttämien menettelyohjeiden mukaisesti.

Henkilökohtaisen avustamisen tutkinto-osan siirtäminen pois puhtaus- ja kiinteistöpalvelualan ammattitutkinnosta

Opetushallituksessa valmistellaan myös muutosta puhtaus- ja kiinteistöpalvelualan ammattitutkinnon perusteisiin (OPH-2442-2017). Tutkinnon perusteluonnoksen mukaan puhtaus- ja kiinteistöpalvelualan ammattitutkintoon sisältyisi jatkossa kaksi henkilökohtaiseen avustamiseen liittyvää tutkinnon osaa: ammattiosaajana toimiminen henkilökohtaisen avun palvelujärjestelmässä (45 osp) ja henkilökohtaisena avustajana toimiminen (30 osp).

Invalidiliitto toteaa tässä yhteydessä, että kyseinen henkilökohtaiseen avustamiseen liittyvä tutkinto-osa olisi perusteltua siirtää pois puhtaus- ja kiinteistöpalvelualan ammattitutkinnosta kokonaisuudessaan. Henkilökohtainen apu on korostetusti ihminen ihmiselle tehtävä työ, joka edellyttää kykyä toimia erilaisissa tilanteissa, joustavasti ja ihmisläheisesti. Palvelu on ns. iholla annettava sosiaalipalvelu.

Katsomme, ettei nykyinen tutkinto vastaa sille asetettuja tavoitteita ja henkilökohtaisen avun sisältöä. Tutkinto sisältää myös elementtejä, jotka eivät vastaa työn toimintaperiaatteita. Tästä syystä alan koulutus olisi luontevampaa siirtää omaksi tutkinnoksi osaksi muita sosiaalialan koulutuksia. Lisäksi esitämme, että sen sisältöä on edelleen kehitettävä vastaamaan selkeämmin henkilökohtaisen avustajan työn roolia ja sisältöä.

Invalidiliitto ry

Helsingissä 1. lokakuuta 2019

Petri Pohjonen
pääjohtaja

Laura Andersson
yhteiskuntasuhdejohtaja

Lisätietoja: Elina Nieminen, lakimies, elina.nieminen@invalidiliitto.fi